

Předmluva

Idea této knihy se zrodila v únoru 1997 v jednom knihkupectví v Los Angeles. Listoval jsem ve Wired Magazine, kde jsem narazil na rozhovor s americkým ekonomem Julianem Simonem z Marylandské univerzity. Simon tvrdil, že většina našich běžných poznatků o životním prostředí je docela jednoduše založena na předsudcích a chatrných statistikách. Naše chmurné představy o životním prostředí podle něho neodpovídají skutečnosti. Simon přitom zdůrazňoval, že se opírá pouze o oficiální statistiku, k níž má každý přístup a s jejíž pomocí si může jeho tvrzení ověřit.

To mě vyprovokovalo. Byl jsem odedávna levičák a jako člen Greenpeace jsem se již dlouho zajímal o otázky životního prostředí. Zároveň učím statistiku, a tak bych neměl mít problémy s ověřením Simonových zdrojů. Mimoto svým studentům neustále vyprávím, jak je statistika výborný nástroj, kterým si věda prověřuje, zda naše posvátná přesvědčení vydrží tlak zkoumání, nebo se ukážou jako pouhé mýty. Až do té doby jsem skutečně nikdy neměl pochyby o své víře v neustále zhoršování životního prostředí - a najednou se objevil Simon a řekl mi, abych svou víru podrobil zkoumání pod statistickým mikroskopem.

Na podzim 1997 jsem sestavil studijní skupinu deseti nejbystřejších studentů a s nimi jsem se snažil Simonova tvrzení důkladně prověřit. Pokud mám být upřímný, očekávali jsme, že u většiny jeho vývodů zjistíme, že je to jen obyčejná americká pravicová propaganda. Jistě, ne všechno, co napsal, byla pravda. V rozporu s našimi předpoklady se však ukázalo, že překvapivě velké množství jeho závěrů pod tlakem našeho zkoumání obstálo, a přitom odporovalo tomu, co jsme až dosud měli za pravdu. Znečištění ovzduší v průmyslovém světě ustupuje, nikoliv roste; lidé v rozvojových zemích hladem netrpí více, nýbrž méně, a tak to pokračovalo dál.

Ptal jsem se sám sebe, proč jsem tak skálopevně přesvědčen, že životní prostředí je špatné a neustále se zhoršuje. Přitom jsem věděl, že pokud je moje ekologické přesvědčení mylné, asi v tom nejsem sám. Kontaktoval jsem proto jeden z předních dánských deníků Politiken, list levého středu typu britského Guardianu, a nabídl jsem mu napsat něco o tom, jak chápeme různé ekologické problémy. Výsledkem byly čtyři články, které v Dánsku rozproudily jednu z největších veřejných diskusí. Ta se rozšířila do všech deníků a časopisů a zahrnula přes 400 článků, komentářů a kritik. Na tuto debatu jsme navázal knihou, která se týká mnohem širší oblasti a pokouší se reagovat na všechny naše hlavní obavy.

Celá debata však byla zvláštním způsobem nedokončená. Nejprve jsem byl překvapen, že jedinou odpovědí řady ekologických skupin byla emocionální reakce totálního odmítnutí. Jistě, tak jsme zpočátku reagoval i já, ale měl jsem za to, že během debaty bude tato negace nahrazena reflexí rozsáhlého množství předložených údajů a že to povede k důkladnému přehodnocení našeho přístupu k životnímu prostředí. Překvapením pro mě bylo, že i mezi svými nejbližšími přáteli jsem se setkal s řadou lidí, kteří četli pouze kritická vyjádření, a z nich došli k jednoduchému závěru, že nemám pravdu a že můžeme dále pohodlně věřit v příchod soudného dne. Tyto zkušenosti naznačovaly, že vize soudného dne jsou v našem myšlení zakotveny velmi pevně.

Učím statistiku na Aarhuské univerzitě a mou základní kvalifikací je práce s mezinárodní statistikou. Statistika se běžně spojuje s nudnou probírkou nekonečných řad čísel, a já tak musím nové studenty každý semestr přesvědčovat, že to nemusí být pravda. Ve skutečnosti může být statistika hluboce vzrušující, protože konfrontuje naše mýty s faktickými údaji a umožňuje nám vidět svět jasněji. Toto mé zánícení je, alespoň doufám, znát také v této knize. Zjišťování stavu světa by přes velké kvantum číselných informací mělo být podnětem a povzbuzením a výzva, kterou tím dostane naše vidění světa, bude zdravá a prospěšná.

Zmíním-li se na nějakém večírku o své profesi, jen zřídka se vyhnu poznámkám, které se, ať už správně či mylně, zakládají na tom, co údajně řekl britský premiér Benjamin Disraeli (1804-81): „Jsou tři druhy lži: lež, hrozná lež a statistika.“¹ A je skutečně pravda, že statistika se dá použít k manipulaci s fakty. Správně použitá statistika je však nejlepším zdrojem informací o našem světě.

Proč? Především proto, že ten malý výsek světa, který sdílíme se svými přáteli a známými a který nám ukazují média, může být jen stěží vyváženým obrazem celého světa. Naši přátelé a známí jsou z mnoha důvodů podobni spíše nám samým než průměrné populaci. Pokud tedy budeme zakládat

svůj pohled na svět pouze na tom, co si myslí přátelé, budou naše názory zkreslené. Stejně tak v televizi často vidíme zprávy, které jsou překroucené a orientované na senzační vyznění pomocí mnoha různých a předvídatelných prostředků (viz kapitola 2 o problému pravdy v médiích).

Statistika nám tedy nabízí možnost vidět svět jasněji. Statistika je v mnoha oblastech opravdu jediným prostředkem opravdu vědeckého popisu světa.

Nechal jsem kapitoly této knihy posoudit experty, sám však expertem na ekologické problémy nejsem. Mým cílem je spíše ukázat, jak k problémům přistupovali sami experti v příslušných knihách a časopisech, a prozkoumat různé oblasti z perspektivy, která umožní zhodnotit jejich význam v celkovém procesu určování priorit ve společnosti.

Klíčovou myšlenkou knihy je to, že nesmíme nechat ekologické organizace, podnikatelská lobby a média, aby nám jen tak předkládala své pravdy a určovala priority. V debatě o životním prostředí bychom se měli naopak snažit o obezřetnou demokratickou kontrolu tím, že budeme znát skutečný stav světa – to znamená, že v podstatných oblastech budeme znát nejdůležitější fakta a souvislosti. Doufám, že tato kniha k takovému chápání přispěje.

Poznámky ke stylu a používání měrných jednotek

Tato kniha pracuje s velkým množstvím údajů. Při sestavování textu na základě konkrétních dat jsem spíše dával přednost plynulosti před kostrbatou přesností, jíž je nicméně dostatek v poznámkách nebo v legendách grafů. Píšu-li dnes, obvykle to znamená poslední dostupné údaje z období 1997 až 2001, v závislosti na rychlosti shromažďování údajů a příslušném časovém rozpětí.

Knihy používá metrické míry.² Energii uvádím v joulech (J) nebo kilowatthodinách (kWh). K vyjádření vysokých čísel jsou použity mocniny, kupříkladu $5e6$ znamená 5×10^6 čili pětka a po ní šest nul (pět milionů). Všude jsou používány běžné předpony a jejich zkratky, tedy k (kilo, tisíc), M, (mega, milion), G (giga, miliarda) a pro velmi vysoká čísla E (eta, $1e18$) a Z (zeta, $1e21$).³

D Í L 1.

LITANIE

1. Situace se zlepšuje

V jakém stavu svět opravdu je?

Optimisté hlásají, že nastal konec historie a že již máme na dosah nejlepší ze všech možných světů. Naopak pesimistům se zdá, že svět je v úpadku, a čekají, že co nevidět nastane soudný den. Znat skutečný stav světa je důležité, protože od toho odvozujeme problémy lidstva a zjišťujeme, kde bychom měli zasáhnout především. Zároveň je to vizitka naší civilizace - využili jsme dobře svých schopností a je toto svět, který chceme zanechat svým dětem?

Tato kniha je dílem skeptického ekologa. Ekologa proto, že jako většina jiných lidí mám starost o Zemi i o zdraví a blahobyt budoucích generací. Skeptického proto, že moje starost je tak velká, že nechci, abychom jednali na základě mýtů, ať optimistů či pesimistů. Místo toho se musíme řídit

těmi nejlepšími dostupnými informacemi, protože jediné tak přispějeme ke společnému cíli, k lepší budoucnosti.

Tato kniha se proto pokouší exaktně zjistit skutečný stav světa. Není samozřejmě možné napsat knihu (dokonce ani celé řady knih), která změří svět v celém jeho rozsahu, a to ani není mým cílem. Hodlám pouze zkoumat nejdůležitější charakteristiky stavu světa – jeho *základní podmínky*. A ty by se měly hodnotit nikoliv na základě mýtů, nýbrž nejlepších dostupných faktů. Proto mluvím o *skutečném* stavu světa.

Litanie

Podtitul mé knihy odkazuje na nejznámější světovou publikaci o životním prostředí, *Stav světa*. Tu každoročně vydává Worldwatch Institute a jeho šéf Lester Brown⁴ od roku 1984 a od té doby se jí prodalo již přes milion výtisků. Tyto ročenky se pokoušejí profesionálně a co nejpoctivěji identifikovat nejdůležitější globální problémy. Bohužel, jak uvidíme, nejsou často schopny dostat svým cílům. V mnoha ohledech je však *Stav světa* jednou z nejlépe dokumentovaných a akademicky nejambicióznějších publikací o politice životního prostředí, a má tedy klíčový význam pro diskuse o „stavu světa“.⁵

Na obecnější úrovni hrají tyto každoroční publikace na strunu našeho obvyklého chápání problematiky životního prostředí – na „litanii“ o neustále se zhoršujícím životním prostředí. Tento běžný názor vytvářejí záběry a informace, které na nás denně útočí z televize, novin a politických prohlášení a s nimiž se střetáváme v rozhovorech s kolegy v práci i doma. Proto mohl kupříkladu časopis *Time* v článku z roku 2000 jako zcela očividný fakt konstatovat - „jak každý ví, planeta je ve špatném stavu“.⁶

Tato litanie se přednáší i dětem, jak ukazuje publikace *Young Oxford Books* z vydavatelství Oxford University Press: „Rovnováha přírody je křehká věc, pro život však má podstatný význam. Lidé tuto rovnováhu porušili, když zbavují zemi zeleně, dusí ovzduší a zamořují moře.“⁷

V podobném duchu další článek v *Time* píše, jak „země více než 40 let vysílala signály úzkosti“ a v době, kdy jsme „pořádali průvody ke Dni Země ... pokračoval úpadek ekosystémů neztenčenou silou“.⁸ Příloha časopisu *New Scientist*, věnovaná globálnímu životnímu prostředí, mluví o nadcházející „katastrofě“ a o hrozbě uvrhnutí „lidstva do odpadkového koše evolučního procesu“. Působení člověka je shrnuto titulkem „Sebedestrukce“:

My lidé jsme asi tak subtilní jako asteroid, který vyhladil dinosaury ... Škoda, kterou působíme, stále roste. Během příštích 20 let se počet obyvatel zvýší o 1,5 miliardy. Tito lidé budou potřebovat jídlo, vodu a elektřinu, avšak naše půda již nyní mizí, loviště ryb podléhají vybíjení, vodní zdroje vysychají a spalování fosilních paliv ohrožuje životy miliónů. Směřujeme k pohromě.⁹

Takovýto pohled na stav životního prostředí je patrný všude. Všichni známe litanii,¹⁰ podle níž je životní prostředí na Zemi ve špatném stavu.¹¹ Naše zdroje docházejí. Počet obyvatel stále roste a k jídlu máme proto stále méně a méně. Vzduch a voda jsou pořád špinavější. Živočišné druhy planety vymírají v obrovských počtech - zabíjíme více než 40.000 druhů ročně. Lesy jdou vniveč, zásoby ryb se hroutí a korálové útesy umírají.

Przníme naši Zemi, úrodná ornice mizí, dláždíme přírodu, ničíme divočinu, decimujeme biosféru a nakonec se v tomto procesu sami zahubíme. Světový ekosystém se hroutí. Rychle se blížíme absolutní hranici životaschopnosti a meze růstu jsou stále jasnější.¹²

Tuto litanii tak dobře známe a slyšeli jsme ji tak často, že další její opakování nás paradoxně uklidňuje. Je tu ale jeden problém: vypadá to, že dostupná fakta tato tvrzení vůbec nepotvrzují.

Situace se zlepšuje, neznamená to však, že je dobrá

Budu se v této knize pokoušet o popis základních oblastí, v nichž se rysují možnosti lidstva a

výzvy a problémy, před nimiž stojí, a to z hlediska minulosti, přítomnosti i budoucnosti. Tyto oblasti jsem vybral buď proto, že je na první pohled zjevný jejich význam (kupříkladu počet lidí na zemi), či proto, že podle modelových prognóz budou mít na rozvoj lidstva rozhodující vliv (znečištění ovzduší, globální oteplování), nebo proto, že se o nich v diskusích o stavu světa často mluví (obavy z chemických látek, například pesticidů).¹³

Samotnou prezentaci těchto popisů budu muset problematizovat běžně přijímaný koncept zhroucení ekosystémů. Tato představa totiž jednoduše neodpovídá realitě.

Energetické ani přírodní zdroje nám nedocházejí.¹⁴ Potravín na jednoho obyvatele světa bude stále více. Hladem trpí stále méně lidí. V roce 1900 jsme žili průměrně 30 let; dnes se dožíváme 67 let. Podle údajů OSN jsme v posledních 50 letech snížili chudobu více než za předcházejících 500 let, a stalo se tak prakticky v každé zemi.

Globální oteplování se sice téměř jistě odehrává, i když jeho rozsah a předpovědi budoucího vývoje jsou dosti nereálně pesimistické; obvykle předkládaný lék v podobě rychlého a radikálního omezení fosilních paliv by však způsobil větší škody než samotné oteplování a navíc celkový dopad tohoto jevu na naši budoucnost nebude nijak zničující. Ani není pravda, že za našeho života vymizí 25 až 50 procent všech živočišných druhů - ve skutečnosti ztratíme jen asi 0,7 procenta druhů. Lesy nezabíjí kyselý déšť a vzduch a voda kolem nás jsou znečištěné stále méně.

Úděl lidstva se ve skutečnosti zlepšil z hlediska prakticky každého měřitelného ukazatele.

Dobře si však všimněte, co přesně říkám: totiž to, že naprostá většina indikátorů ukazuje, že situace lidstva se *nesmírně zlepšila*. To však neznamená, že všechno je již *dostatečně dobré*. První z obou konstatování mluví o tom, jak svět vypadá, zatímco druhé odkazuje na to, jak by vypadat měl.¹⁵

Na přednáškových cestách jsem zjistil, jak důležité je zdůraznit tento rozdíl. Mnozí si myslí, že mě usvědčí z omylu například připomínkou toho, že hlad postihuje stále ještě velké množství lidí. „Jak můžete říkat, že se věci neustále zlepšují, když pořád ještě hladoví 18 procent všech lidí rozvojového světa?“

Podstatné však je, že hladoví stále méně lidí. V roce 1970 trpělo hladu 35 procent obyvatel rozvojového světa. V roce 1996 to bylo již jen 18 procent a OSN předpokládá, že toto číslo klesne do roku 2010 na 12 procent.¹⁶ To je přece pozoruhodný pokrok - hladoví o 237 miliónů lidí méně a dostatečnou výživu získaly za tu dobu více než dvě miliardy lidí navíc.

Potravinová situace se tedy značně zlepšila, v roce 2010 však bude ve světě ještě pořád hladovět 680 miliónů lidí. To samozřejmě není *dostatečně dobrá* situace.

Ten rozdíl je však podstatný; pokud něco není úplně v pořádku, můžeme si stanovit vizi: hladovět musí méně lidí. To pak bude naším politickým cílem.

Jestliže se však situace zlepšuje, víme, že jsme na dobré cestě, i když po ní možná nejdeme dostatečně rychle. Možná bychom mohli dělat pro zlepšení potravinové situace ještě více, základní přístup však špatný není. Díky němu přece zachraňujeme lidské životy a můžeme chovat opodstatněnou naději na to, že v budoucnu bude umírat hladu méně lidí.

Přehánění a dobrá politika

Neustálé omílání litanie a časté přehánění špatného stavu životního prostředí má vážné důsledky. Vyvolává v nás strach a nutí nás k tomu, abychom věnovali více zdrojů a pozornosti řešení imaginárních problémů a ignorovali přitom skutečné a naléhavé (možná mimoekologické) otázky. Proto je tak důležité znát skutečný stav světa. K tomu, abychom mohli dělat nejlepší možná rozhodnutí, potřebujeme zjistit fakta a mít co nejlepší možné informace. Podobně jako to napsala Gro Harlem Brundtlandová, jedna z hlavních autorek zprávy o životním prostředí *Naše společná budoucnost*, v předním vědeckém časopise *Science*: „Politika, která nebere ohled na vědu a poznání, nevydrží zkoušku časem. Opravdu neexistuje jiný základ pro adekvátní politická rozhodnutí než nejlepší dostupné vědecké údaje. Zvláště to platí pro hospodaření se zdroji a pro ochranu životního prostředí.“¹⁷

Poukazovat na to, že většina běžně uváděných obav je nesprávná, však neznamená, že bychom se

neměli snažit o zlepšování životního prostředí. Ani zdaleka ne. Často má velký smysl zlepšovat nakládání se zdroji a řešit problémy lesního a vodního hospodaření, znečištění ovzduší a globálního oteplování. To hlavní je však mít co nejlepší informace, s nimiž bude možné činit ta nejinformovanější rozhodnutí o tom, kam napřít nejvíce sil. V této knize budu prokazovat, že naše problémy se v řadě oblastí *zmenšují* a nikoliv zvětšují a že navrhovaná řešení jsou často naprosto neefektivní. Z toho by nemělo plynout, abychom se zcela zřekli činů, nýbrž to, abychom zaměřili pozornost na nejdůležitější problémy a pouze v rozsahu odůvodněném fakty.

Základní podmínky: trendy

Pokud máme zjistit skutečný stav světa, musíme se zaměřit na *základní podmínky* a řídit se *skutečnostmi*, nikoliv mýty. Zaměříme se na oba tyto požadavky a začneme se základními faktory.

Pokud máme hodnotit stav světa, musíme dělat srovnání.¹⁸ Traduje se, že když někdo před Voltairem poznamenal „život je těžký“, francouzský filozof odušil - “ve srovnání s čím?”¹⁹ Klíčový význam má v podstatě výběr toho, s čím se srovnává. Jsem důvodně přesvědčen, že srovnávat by se mělo s tím, *co bylo předtím*. Takové srovnání ukazuje míru našeho pokroku - jsme na tom nyní lépe nebo hůře než předtím? Znamená to, že soustředit bychom se měli na *trendy*.

Když se v rozvinutém světě v devatenáctém století zlepšilo ve městech zásobování vodou a hygienická infrastruktura, výrazně se pozvedlo zdraví obyvatel a tím i průměrná délka života.²⁰ Stejně tak rozšiřování školní docházky od počátku devatenáctého století směrem ke dnešní všeobecné docházce přineslo do rozvinutého světa gramotnost a způsobilost k demokracii.²¹ Tyto trendy se opakovaly ve dvacátém století v rozvojovém světě. Jestliže v rozvojových zemích bylo v době mezi světovým válkami negramotných ještě 75 procent mladých s datem narození kolem roku 1915, dnes to platí jen pro 16 procent dnešní mládeže (viz graf 41, str. (?)) A jestliže k nezávadné pitné vodě mělo v roce 1970 přístup v rozvojovém světě jen 30 procent lidí, dnes to je kolem 80 procent (viz graf 5, str. (?)). Ve vývoji lidské prosperity to znamená velký průlom kupředu; jasné vzestupy trendů průměrné délky života a gramotnosti jsou pro stav světa velkým zlepšením.

Stejně tak ohromné zlepšení představuje to, že lidé v rozvinutém i rozvojovém světě mají nyní nesrovnatelně větší přístup k čisté pitné vodě. Nicméně to neznamená, že všechno je již v pořádku a *dostatečně dobré*. Ve třetím světě je stále ještě více než miliarda lidí, kteří přístup k nezávadné pitné vodě nemají. Pokud srovnáme svět s touto *ideální* situací, je jasné, že je stále co zlepšovat. Takovéto srovnání s ideální situací navíc vytyčuje konstruktivní politickou ambici, protože ukazuje, že když všeobecného přístupu k čisté vodě dosáhl rozvinutý svět, je to možné i v rozvojovém světě.

Je však důležité si uvědomit, že z takového srovnání vyplývá nutnost určitého politického rozhodnutí. Jistěže bychom asi všichni chtěli, aby měl třetí svět lepší přístup k čisté vodě, rovněž bychom pak ale chtěli asi, aby zde bylo dobré školství, lepší zdravotní péče, dostupnější potraviny, atd. Stejně tak budeme chtít v rozvinutém světě lepší domovy pro seniory, lepší mateřské školy, vyšší investice do ochrany místního životního prostředí, vyspělejší infrastrukturu, atd. Problém je, že to všechno stojí peníze. Pokud budeme chtít zlepšit jednu věc, například přístup třetího světa k čisté vodě, budeme muset vzít zdroje z jiných oblastí, kde bychom ale také rádi viděli zlepšení. Přirozeně, taková je podstata politiky - musíme přiřazovat jednotlivým problémům priority a podle toho přidělovat zdroje, to znamená, že musíme dávat přednost některým projektům před mnoha jinými. Při srovnávání stavu světa s *ideální* situací tak činíme bezděčné politické soudy o tom, kterým projektům ve světě bychom měli dávat přednost.

Toto zjišťování stavu světa chce nechat na jednotlivých čtenářích, aby politicky rozhodli o tom, kam napřít síly. Mým cílem je jen podat co nejlepší možné informace o tom, jak se věci mají a jak se pravděpodobně budou vyvíjet v budoucnu. Záměrem takových informací je zajistit demokratickému procesu co nejzdravější základ pro rozhodování.

A to znamená soustředit se na trendy.

Základní podmínky: globální trendy

Ve výroční *Zprávě o výhledu globálního životního prostředí 2000* mluví UNEP, ekologická agentura OSN, o špatném stavu Afriky.²² Nyní již není pochyb, že Afrika a zvláště Afrika na jih od Sahary si nevedla tak dobře jako jiné kontinenty, což je téma, k němuž se vrátíme (str. 65 (?) a následující). Subsaharská Afrika má zdaleka nejvíce hladovějících lidí - v roce 1996 trpělo hladu téměř 33 procent zdejšího obyvatelstva, i když tento poměr se snížil ze 38 procent v roce 1970 a do roku 2010 se předpokládá další pokles ke 30 procentům.²³

V jedné z nejzávažnějších předpovědí budoucích problémů označuje zpráva za všudypřítomný problém půdní erozi, která se týká především Afriky. Je to údajně tak, že „na kontinentu, kde se již nyní příliš mnoha lidem nedostává dost potravin, by se v průběhu 40 let mohly výnosy plodin snížit na polovinu, pokud by degradace obdělávané půdy pokračovala současným tempem.“²⁴ To by samozřejmě představovalo tragédii obrovských rozměrů, jaká by na africkém kontinentě vedla k rozsáhlému hladomoru. Celá tato omračující prognóza však vychází z jediné nepublikované studie z roku 1989, založené na studiu zemědělských pozemků pouze v Jihoafrické republice.²⁵ A tato předpověď je v ostrém rozporu s odhady nejvýznamnějších modelů potravinové produkce OSN (FAO) a Mezinárodního institutu pro výzkum výživy (IFPRI), které pro příštích 20-25 let očekávají růst výnosů o 1,7 procenta ročně.²⁶ V 90. letech výnosy stoupaly nízkým tempem, nicméně rostly, a celkový objem produkce obilí se zvýšil o více než 20 procent.²⁷

V mnoha ohledech to připomíná jeden z nejcitovanějších odhadů půdní eroze v Evropě, podle něhož zde půda eroduje tempem 17 tun na hektar.²⁸ Ukázalo se, že tento odhad, táhnoucí se sérií článků, z nichž každý vždy trochu nepřesně citoval svého předchůdce, pochází z jediné studie o výzkumu na svažitém poli zemědělské půdy v Belgii o rozloze 0,11 hektaru, studie, v níž sám autor varoval proti zevšeobecnování jejích zjištění.²⁹ V obou případech se z pouhého jediného příkladu udělaly dalekosáhlé závěry. Takováto problematická argumentace je bohužel silně rozšířená a v dalším textu najdeme další příklady takového postupu. Tento problém vzniká proto, že v dnešním globálním prostředí a při rozsáhlém množství informací, dostupných pouhým stisknutím tlačítka, se dá sestavit nekonečná řada podobných příběhů, pozitivních i negativních.

Podle svého založení by každý mohl snadno napsat knihu plnou hrůzných případů a dojít k závěru, že svět je ve strašném stavu. Nebo naopak sepsat knihu optimistických příběhů o tom, jak se životnímu prostředí vede stále lépe. Oba přístupy by mohly použít příklady, které jsou absolutně pravdivé, a přece by oba z nich byly pouze jiným vyjádřením stejně vadných způsobů argumentace. Upomíná to na klasický omyl typu „můj pradědeček kouřil celý život doutníky a zůstal zdravý, dokud nezemřel v 97 letech, takže z toho vyplývá, že kouření není nebezpečné.“ Tento klam se rozhodně nedá korigovat nahromaděním většího množství podobných příkladů - snadno bychom totiž mohli nalézt celou řadu pradědečků, kteří byli těžkými kuřáky a dožili se téměř stovky let. To však stále není argument pro tvrzení, že kouření není nebezpečné. Tento argument je chybný proto, že systematicky přehlíží všechny lidi, kteří kouřili a zemřeli na rakovinu plic po čtyřicítce, ještě předtím, než se stali pradědečky.³⁰ Pokud tedy máme ukázat problémy kouření, musíme použít úplné údaje. Dostávají kuřáci ve srovnání s nekuřáky rakovinu plic častěji nebo méně?³¹

Stejně tak můžeme osvětlit globální problémy pouze pomocí globálních čísel. Jestliže slyšíme, že v Burundi se za minulých deset let snížil příjem kalorií na hlavu o 21 procent, je to šokující informace, která jakoby potvrzovala naše přesvědčení o potravinových problémech v rozvojovém světě. Stejně tak jsme však mohli zjistit, že v Čadu se naopak zvýšil příjem kalorií o 26 procent, což možná změnil náš názor opačným směrem.³² Samozřejmě, pesimista nám pak může namítat, že v Iráku spadl příjem o 28 procent a na Kubě o 19 procent, zatímco optimisti by poukazovali na Ghanu s růstem o 34 procent a Nigérii s přírůstkem 33 procent. Při dalších 120 zemích na seznamu končí bitva o intuici informačním přesycením.³⁴ Ve skutečnosti však v průměru rozvojové země zvýšily svůj potravinový příjem za posledních deset let ze 2463 na 2663 kalorií na osobu denně, což představuje růst o osm procent.³⁵

Vtip je v tom, že globální údaje shrnují *všechny* dobré i *všechny* špatné příběhy a umožňují zjistit, jak vážná je celková situace. Globální čísla zaregistrují problémy v Burundi ale i přírůstky v

Nigérii. Samozřejmě, hojnost potravin v Nigérii nezmírňuje jejich nedostatek v Burundi, takže při uvádění průměrných čísel si musíme také dávat pozor, abychom k sobě přiřazovali jen srovnatelné země, například rozvojového světa. Jestliže je však v Burundi s 6,5 miliónu lidí výživa mnohem horší a v Nigérii se 108 milióny obyvateli je situace mnohem lepší, vlastně to znamená 17 Nigerijců s lepší výživou na jednoho Burundána s horší výživou – v celkovém výsledku to nakonec ukazuje, že lidstvo je na tom s výživou lépe. Globální čísla takto mohou odpovědět na otázku, zda je v posledních letech možné vyprávět více dobrých příběhů a méně špatných, nebo je to naopak.

V následujících kapitolách se proto budu vždy snažit uvádět co nejširší údaje, popisující vývoj celého světa nebo sledovaných regionů. Potřebujeme znát právě tyto globální trendy.

Základní podmínky: dlouhodobé trendy

V debatě o životním prostředí jsme často svědky toho, že diskuse je založená na mimořádně krátkodobých trendech. To je dosti nebezpečné - to, že se objeví jedna vlaštovka, ještě neznamená, že přišlo jaro.

Ceny potravin v posledních několika staletích dramaticky klesaly (viz graf 25, str. (?)). Lester Brown však na počátku roku 1998 uvedl, že rozpoznává začátek historicky dlouhého období růstu cen pšenice. Mezi lety 1994 a 1996 pšenice zdražovala a nyní údajně směřujeme ke katastrofě. V grafu 49 (str. (?)) však uvidíme, že se mýlil. Cena pšenice byla v roce 2000 nižší než kdy předtím.